

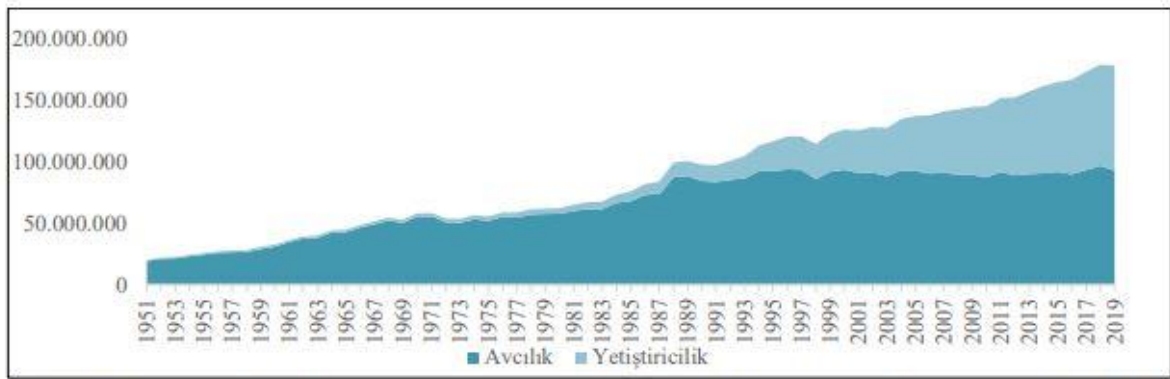
KÜLTÜR BALIKÇILIĞI
SEKTÖR RAPORU
TEMMUZ 2022

HOPA

1. DÜNYADA DURUM

1.1. DÜNYA SU ÜRÜNLERİ ÜRETİMİ

Son 50 yılda hızlı bir gelişme gösteren su ürünleri sektörü, uluslararası ticaretteki payı ile hem günümüzün küresel balıkçılığında önemli rol almış hem de küresel ekonomide itici güç olarak kendini göstermiştir. Balık ve balık ürünleri ihracatı birçok ülkenin ekonomisinde önemli yer tutmaktadır.

Şekil 1. Dünya Su Ürünleri Avcılık-Yetiştiricilik Üretim Miktarı (ton), Kaynak: FAO, 2021.

Tablo 1. Dünya su ürünleri üretimi (ton)

Yıllar	Avcılık Miktarı	Yetiştiricilik Miktarı	Toplam Miktarı
2015	91.611.809	72.812.262	164.424.071
2016	89.628.685	76.557.980	166.186.665
2017	93.117.193	79.610.229	172.727.422
2018	96.429.088	82.121.853	178.550.941
2019	92.494.213	85.362.832	177.857.045

Kaynak: FAO, 2021.

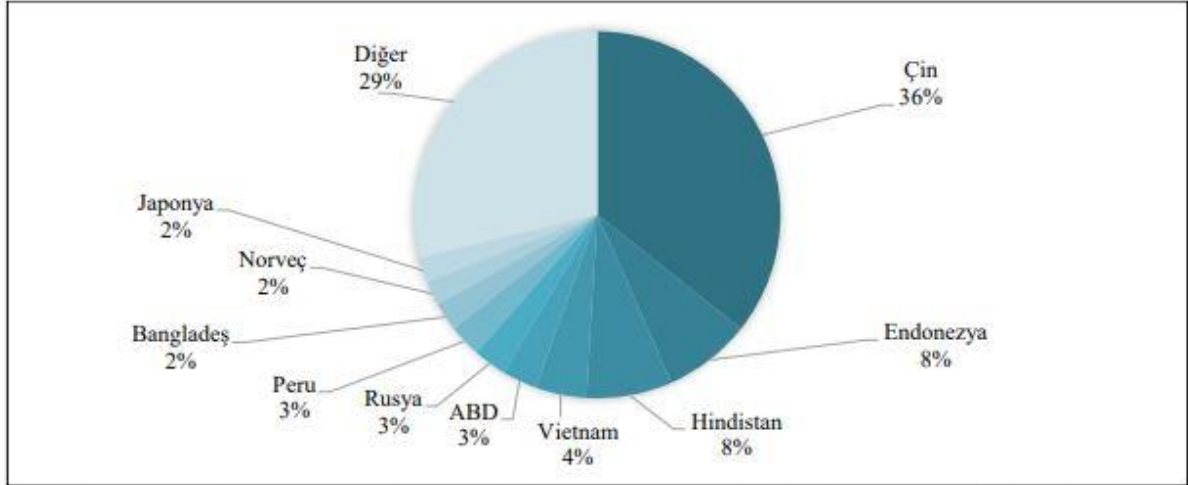
Dünya toplam su ürünleri üretimine yıllar itibarıyla bakıldığında aşırı avlanma ve kirlilik nedeniyle avlanan su ürünleri türlerinde ve miktarında azalma yaşandığı hatta avcılık miktarının 1980'lerden günümüze kadar yatay bir seyir izlediği görülmektedir. Buna karşın yetiştiricilik üretiminin yıllar içinde yükselen bir ivme ile artması su ürünlerin temininde avcılığın yerini yetiştiriciliğe bırakması olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 2. Ülkelere göre dünya su ürünleri üretimi (ton)

Ülkeler	2015	2016	2017	2018	2019
Çin	60.135.982	61.605.135	62.198.086	62.207.599	62.242.310
Endonezya	11.070.888	11.495.213	12.307.666	12.668.063	13.455.205
Hindistan	10.103.388	10.876.369	11.711.313	12.386.253	13.253.701
Vietnam	6.322.990	6.648.243	7.136.167	7.481.039	7.871.286
ABD	5.466.360	5.348.349	5.473.700	5.212.754	5.290.541
Rusya	4.457.163	4.759.392	4.864.504	5.108.858	5.211.894
Peru	4.824.050	3.796.978	4.157.414	7.169.817	4.968.902
Bangladeş	3.684.245	3.878.324	4.134.436	4.276.641	4.384.219
Norveç	3.674.709	3.359.975	3.686.996	3.843.920	3.762.245
Japonya	4.109.527	3.876.920	3.821.112	3.773.800	3.762.008
Tayland	2.421.693	2.493.217	2.394.421	2.598.000	2.506.731
Türkiye	670.873	585.657	627.797	625.776	834.662
Diğer	47.482.203	47.462.893	50.213.810	51.198.421	50.313.341
Dünya	164.424.071	166.186.665	172.727.422	178.550.941	177.857.045

Kaynak: FAO (Erişim Tarihi 08.06.2021)

Birleşmiş Milletler Tarım ve Gıda Örgütü (FAO) verilerine göre, 2019 yılında dünya su ürünleri üretimi son on yıldır ilk defa azalış göstermiştir. 177,9 milyon ton olarak açıklanan dünya üretiminde, bir önceki yıla göre en yüksek artış %33,4 payla Türkiye'nin olmuştur. Dünya üretimi ülkeler bazında değerlendirildiğinde üretimin homojen bir şekilde dağılmadığı, özellikle Asya kıtasının sektörde açık ara önde olduğu net şekilde görülmektedir. Çin, dünya su ürünleri üretiminde toplam üretimin %35'ini oluşturarak (62,2 milyon ton) lider konumda olup Çin'i Endonezya, Hindistan, Vietnam ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) izlemektedir.

Şekil 2. Dünya su üretiminin önemli ülkelere göre dağılımı (2019), Kaynak: FAO, 2021.

1.1.1. Dünya Su Ürünleri Avcılığı

FAO verilerine göre; deniz ve iç su avcılığı toplam üretimi son beş yılda 90 milyon ton seviyelerinde seyretmektedir. Avcılık üretim miktarında Çin en büyük paya sahip olup (%15,1), Çin'i Endonezya, Peru, Hindistan, Rusya, Peru ve ABD takip etmektedir. Su ürünleri üretiminin %52'si avcılık yoluyla elde edilirken, avcılığın %51'i Asya kıtasında gerçekleştirilmektedir.

Tablo 3. Dünya su ürünleri avcılık üretimi (ton)

Ülkeler	2015	2016	2017	2018	2019
Çin	16.386.165	15.787.555	15.373.195	14.647.820	13.995.443
Endonezya	6.690.918	6.543.195	6.736.980	7.216.257	7.480.205
Hindistan	4.843.388	5.176.369	5.531.313	5.320.253	5.458.700
Rusya	4.457.163	4.759.392	4.864.504	5.108.858	4.974.174
Peru	4.824.050	3.796.978	4.157.414	7.169.817	4.814.962
ABD	5.040.358	4.903.670	5.034.030	4.744.569	4.800.499
Vietnam	2.860.638	3.077.841	3.315.207	3.347.039	3.429.029
Japonya	3.404.055	3.200.094	3.205.754	3.130.925	3.163.760
Norveç	2.293.870	2.033.818	2.378.511	2.488.979	2.309.319
Filipinler	2.154.541	2.027.728	1.889.638	2.052.161	2.056.304
Diğer	24.746.554	24.413.726	25.852.555	25.790.011	25.647.387
Dünya	91.611.809	89.628.685	93.117.193	96.429.088	92.494.213

Kaynak: FAO (Erişim Tarihi 08.06.2021)

1.1.2.Dünyada Su Ürünleri Yetiştiriciliği

2019 yılında 177,9 milyon ton olarak gerçekleşen dünya su ürünleri üretiminin, 85 milyon tonu (%48) yetiştiricilikten elde edilmiştir. Yetiştiricilik üretiminin 32 milyon tonu denizden, 53 milyon tonu iç sulardan sağlanmıştır. Yetiştiricilik yoluyla en çok su ürünleri üretimi olan Çin, 2019 yılında 48 milyon ton ile dünya toplam üretiminin %56'sını üretmiştir. 2019 yılında su ürünleri yetiştiriciliğinde Avrupa kıtasında en büyük üretici ise 834.662 Türkiye olmuştur.

Tablo 4. Dünya su ürünleri yetiştiricilik üretimi (ton)

Ülkeler	2015	2016	2017	2018	2019
Çin	43.749.817	45.817.580	46.824.891	47.559.779	48.246.867
Hindistan	5.260.000	5.700.000	6.180.000	7.066.000	7.795.000
Endonezya	4.379.970	4.952.018	5.570.686	5.451.806	5.975.000
Vietnam	3.462.352	3.570.402	3.820.960	4.134.000	4.442.257
Bangladeş	2.060.408	2.203.554	2.333.352	2.405.416	2.488.600
Mısır	1.174.831	1.370.660	1.451.841	1.561.457	1.641.949
Norveç	1.380.839	1.326.157	1.308.485	1.354.941	1.452.926
Şili	1.045.790	1.035.254	1.202.948	1.266.054	1.384.704
Myanmar	997.306	1.017.614	1.048.692	1.130.350	1.082.141
Tayland	920.323	962.673	893.974	890.864	964.266
Diğer	3.795.205	3.895.818	4.165.384	4.260.430	4.579.567
Dünya	72.812.262	76.557.980	79.610.229	82.121.853	85.362.832

Kaynak: FAO (Erişim Tarihi 08.06.2021)

1.2. Tüketim

Toplam su ürünleri üretiminin 2018 yılında yaklaşık 179 milyon tona ulaştığı tahmin edilmektedir. Bu üretim miktarının 156 milyon tonu doğrudan gıda temini için kullanılırken, geriye kalan 22 milyon tonu ise, başta balık unu ve balık yağı üretimi olmak üzere gıda dışı ürünlerin üretiminde kullanılmıştır. Dünya genelinde bakıldığında 2017 yılında hayvansal protein ihtiyacının%17'sinin balıktan karşıladığı ve bu rakamın tüketilen tüm proteinlerin %7'sine denk geldiği tespit edilmiştir (FAO, 2020). Dünyada balık tüketimi, 1961 yılında kişi başına 9,0 kg iken, 2018 yılında 20,5 kg'a ulaşmıştır. Bölgeler ve ülkeler arasında balık tüketim miktarı farklılıklar göstermekle beraber başta tüketici davranışları, beslenme kültürü gibi belirli eğilimler tespit edilmiştir. Gelişmiş ülkelerde kişi başına balık tüketimi 2017 yılı verilerine göre 24,4 kg iken gelişmekte olan ülkelerde kişi başına 19,4 kg, gelişmemiş ülkelerde ise kişi başına 12,6 kg'a ulaşmıştır. Düşük gelirli, gıda açığı bulunan ülkelerde balık tüketimi 2017'de 9,3 kg olarak tespit edilmiştir (FAO, 2020).

1.3. Dış Ticaret

Su ürünleri, dünyada en çok ticareti yapılan gıda ürünlerinden birisidir. 2018 yılında toplam üretimin %38'ini oluşturan 67 milyon ton balık ve su ürünleri uluslararası ticarete konu olmuştur (FAO, 2020). Çin, su ürünleri sektöründe en büyük üretici olmanın yanı sıra, 2002 yılından bu güne kadar en büyük ihracatçı ve 2011'den beri üçüncü büyük ithalatçı ülke konumunu korumaktadır.

1.3.1. İhracat

Su ürünleri ihracatında son on yıldır lider konumda bulunan Çin uluslararası su ürünleri ihracatının %10'unu gerçekleştirmektedir. Çin'i Norveç, Rusya, Vietnam ve ABD izlemekte olup Türkiye 2018 yılında gerçekleştirdiği 178 bin ton ihracat ile dünya sırlamasında 60. ülke olmuştur.

Dünya genelinde 2018 yılında 41,5 milyon ton su ürünleri ihracatının parasal değeri 167 milyar dolardır. Su ürünleri ihracatı, 2018 yılında 166 milyar dolar ile tarım ürünleri (orman ürünleri hariç) ihracat değerinin yaklaşık yüzde 11'ini oluşturmaktadır (FAO, 2020)

Tablo 5. Dünya su ürünleri ihracatı (ton)

Ülkeler	2014	2015	2016	2017	2018
Çin	4.097.809	3.999.296	4.173.900	4.274.503	4.250.354
Norveç	2.676.762	2.632.731	2.449.962	2.632.020	2.727.215
Rusya	1.793.548	1.879.379	1.994.626	2.221.395	2.330.007
Vietnam	1.714.701	1.596.160	1.665.798	1.823.542	1.717.841
Peru	1.481.520	1.230.631	1.049.583	1.571.649	1.600.177
ABD	1.765.957	1.613.815	1.539.549	1.706.546	1.537.232
Hollanda	1.134.866	1.151.588	1.199.890	1.429.915	1.518.603
Hindistan	1.068.230	1.011.920	1.075.065	1.409.386	1.436.108
Tayland	1.664.372	1.545.968	1.515.437	1.354.237	1.394.091
Şili	1.333.989	1.230.251	1.174.984	1.232.901	1.385.954
Diğer	20.894.329	20.590.608	19.294.525	20.549.216	21.649.371
Dünya	37.911.382	36.886.187	37.133.319	40.205.310	41.546.953

Kaynak: FAO (Erişim Tarihi 08.06.2021)

1.3.2.İthalat

2018 yılı verilerine göre su ürünleri ithalatında ilk sırada 5,3 milyon ton ile Çin gelmekte olup, 2,9 milyon ton ile ABD ikinci ülke konumundadır. Dünya geneline bakıldığında 39,8 milyon ton olan su ürünleri ithalatının parasal değeri 162 milyar dolardır.

Tablo 6. Dünya su ürünleri ithalatı (ton)

Ülkeler	2014	2015	2016	2017	2018
Çin	4.279.265	4.073.239	4.019.939	4.875.918	5.208.261
ABD	2.590.612	2.649.406	2.733.021	2.808.762	2.892.634
Japonya	2.532.091	2.477.897	2.375.153	2.467.071	2.372.128
Tayland	1.624.878	1.620.658	1.868.170	1.924.536	2.129.605
İspanya	1.617.854	1.669.245	1.715.516	1.768.442	1.766.380
Kore	1.352.703	1.400.238	1.436.649	1.479.637	1.555.022
Danimarka	1.382.484	1.383.377	1.500.899	1.377.571	1.430.974
Fransa	1.121.097	1.130.650	1.151.490	1.183.611	1.204.221
Almanya	1.303.765	1.206.889	1.241.760	1.157.561	1.173.045
İtalya	1.054.524	1.078.631	1.108.828	1.115.931	1.137.854
Diğer	18.638.559	17.849.068	17.770.647	18.509.542	18.987.039
Dünya	37.497.832	36.539.298	36.922.072	38.668.582	39.857.163

Kaynak: FAO (Erişim Tarihi 08.06.2021)

2018 yılında, su ürünleri toplam ithalatının yaklaşık %70'i gelişmiş ülkeler tarafından yapılmıştır.

2.TÜRKİYEDE DURUM

2.1. Türkiye Su ürünleri Üretimi

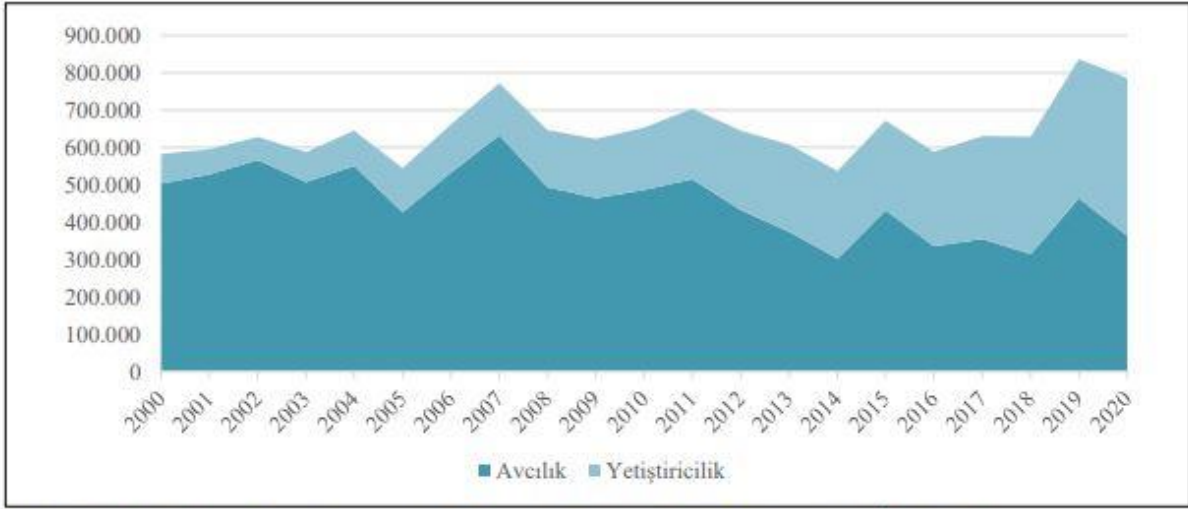
Su ürünleri üretimimiz geçmişte avcılık karakterli olmasına karşın, su ürünleri yetiştiriciliğinin üretimdeki payı yıllar içinde artış göstermiştir. Türkiye'de son yıllarda yetiştiricilik sistemlerinde önemli gelişmeler olmuş, denizlerdeki balık çiftliklerinin açık ve derin sulara taşınması buradaki şartlara uygun yeni tekniklerin kullanılmasını zorunlu kılmış, buna bağlı olarak kafes boyutlarında ve yapılarında, ağ sistemlerinde, yemleme sistemlerinde dünya standartlarının üzerinde bir teknoloji uygulanarak iyileştirmeye gidilmiştir.

Tablo 7. Türkiye su ürünleri üretim miktarı(ton)

Yıllar	Avcılık	Yetiştiricilik	Toplam
2010	485.939	167.141	653.080
2011	514.755	188.790	703.545
2012	432.442	212.410	644.852
2013	374.121	233.394	607.515
2014	302.212	235.133	537.345
2015	431.907	240.334	672.241
2016	335.320	253.395	588.715
2017	354.318	276.502	630.820
2018	314.094	314.537	628.631
2019	463.168	373.356	836.524
2020	364.400	421.411	785.811

Kaynak: TÜİK (Erişim Tarihi 01.06.2021)

Türkiye’de su ürünleri üretimi 2020 yılında bir önceki yıla göre %6 oranında azalarak 785 bin 811 ton olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılında avcılıkla yapılan üretim bir önceki yıla göre %21 düşüşle, 364 bin 400 ton olmuştur. Bu azalışın nedeni Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından, Doğu Karadeniz Bölgesi’nde hamsi anaçlarının korunması kapsamında av sezonunda hamsi avcılığının durdurulmasıdır. Yetiştiricilik üretimi ise bir önceki yıla göre %13 oranında artarak 421 bin 411 ton olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 3. Türkiye avcılık ve yetiştiricilik miktarları (ton), Kaynak: TÜİK, 2021.

2.1.2. Türkiye Su Ürünleri Yetiştiriciliği

Türkiye’de su ürünleri üretiminin %53,6’sını yetiştiricilik ürünleri oluşturmaktadır. Su ürünleri yetiştiriciliği 2020 yılında bir önceki yıla göre %12,9 artış göstererek 421 bin 411 ton olarak gerçekleşmiştir. Yetiştiricilik üretiminin %69’u denizlerde %31’i iç sularda gerçekleşmiştir. Türkiye’deki yetiştiricilik üretiminin neredeyse tamamı levrek, çipura ve alabalıktan oluşmaktadır.

Tablo 8. Türkiye su ürünleri yetiştiriciliği miktarı (ton)

Yıllar	Denizlerde Yetiştiricilik	İç Sularda Yetiştiricilik	Toplam
2011	88.344	100.446	188.790
2012	100.853	111.557	212.410
2013	110.375	123.019	233.394
2014	126.894	108.239	235.133
2015	138.879	101.455	240.334
2016	151.794	101.601	253.395
2017	172.492	104.010	276.502
2018	209.370	105.167	314.537
2019	256.930	116.426	373.356
2020	293.175	128.236	421.411

Kaynak: TÜİK (Erişim Tarihi 01.06.2021)

Su ürünleri yetiştiriciliği içsulara baraj gölleri, doğal göller, akarsular ve diğer su kaynaklarında ile denizlerde gerçekleştirilmektedir. İçsulara gerçekleştirilen yetiştiricilik üretim miktarı, 2013 yılına kadar denizlerdekinden fazla olmasına karşın son 6 yıldır denizlerdeki üretim miktarı içsulardan gerçekleşen üretim miktarından fazladır.

Tablo 9. İllere göre su ürünleri yetiştiriciliği (ton)

İller	2016	2017	2018	2019	2020
Muğla	91.337	99.734	115.088	128.706	141.459
İzmir	57.682	67.585	75.084	85.975	99.640
Aydın	9.397	11.351	20.523	25.779	23.571
Elazığ	17.300	17.620	18.000	21.550	23.000
Mersin	3.003	2.642	2.788	17.843	19.418
Samsun	5.585	8.277	6.666	6.341	12.569
Trabzon	5.497	4.207	5.541	7.702	8.315
Antalya	2.494	2.733	5.694	6.063	7.103
Şanlıurfa	2.450	3.920	4.000	5.025	7.004
Artvin	671	1.900	3.229	5.353	6.638
Diğer	57.979	56.533	57.924	63.019	72.694
Türkiye	253.395	276.502	314.537	373.356	421.411

Kaynak: TÜİK (Erişim Tarihi 01.06.2021)

Denizlerde yetiştiricilik yoluyla üretilen balıkların % 35'i levrek, %26'sını çipura, % 30'unu alabalık (Türk Somonu) oluşturmaktadır. İçsulardan yetiştiricilik yoluyla üretilen balıkların ise %99,7'lik kısmını alabalık üretimi oluşturmaktadır.

Şekil 4. Denizlerde yetiştiricilik yapılan önemli iller

Şekil 5. İçsularda yetiştiricilik yapılan önemli iller

Denizlerde yetiştiricilikle gerçekleştirilen üretimin %43'ü Muğla'da, iç sularda yapılan üretimin %18 Elazığ'da gerçekleşmiştir. Denizlerle yetiştiricilik üretiminin neredeyse tamamı levrek, çipura iken iç sularda sadece alabalıktan oluşmaktadır.

Tablo 10. Türlerine göre su ürünleri yetiştiricilik üretim miktarı (ton)

Türler	2016	2017	2018	2019	2020
Levrek (Deniz)	80.847	99.971	116.915	137.419	148.907
Alabalık (İçsu)	101.297	103.705	104.887	116.053	127.905
Çipura (Deniz)	58.254	61.090	76.680	99.730	109.749
Alabalık (Deniz)	5.716	5.952	9.610	9.692	18.689
Grenyüz (Sarıağz)	2.463	697	1.486	3.375	7.428
Midye (Deniz)	329	489	907	4.168	4.037
Orkinos	3.834	3.802	3.571	2.327	4.338
Diğer	655	796	481	592	358
Toplam	253.395	276.502	314.537	373.356	421.411

Kaynak: TÜİK (Erişim Tarihi 01.06.2021)

2.1.3. Türkiye Su ürünleri Avcılığı

Türkiye'nin avcılık üretiminde deniz ürünleri avcılığının özellikle de deniz balıklarının önemli bir yeri vardır. 2020 yılında toplam avcılık üretiminin %91'i denizlerden sağlanmıştır. Toplam avcılığın %71'ini deniz balıkları avcılığı oluştururken, %29'unu diğer deniz ürünleri avcılığı oluşturmuştur.

Tablo 11. Su ürünleri avcılık miktarı (ton)

Yıllar	Deniz	İçsu	Toplam
2010	445.680	40.259	485.939
2011	477.658	37.097	514.755
2012	396.322	36.120	432.442
2013	339.047	35.074	374.121
2014	266.078	36.134	302.212
2015	397.731	34.176	431.907
2016	301.464	33.856	335.320
2017	322.173	32.145	354.318
2018	283.955	30.139	314.094
2019	431.572	31.596	463.168
2020	331.281	33.119	364.400

Kaynak: TÜİK (Erişim Tarihi 01.06.2021)

Denizlerden yapılan avcılıkta en önemli pay Karadeniz Bölgesi'ne aittir. 2020 yılında Karadeniz bölgesinde uygulanan hamsi avcılığı kısıtlaması, bölgeden elde edilen balık miktarını düşürmekle beraber Türkiye genelinde de avcılık miktarın azalmasına neden olmuştur. Karadeniz'in 2020 yılında denizlerden yapılan avcılıktaki payı %75 olmuştur. 2020 verilerine göre su ürünleri avcılığı bir önceki yıla oranla %23,3 azalış göstererek, 331 bin 281 ton olarak gerçekleşmiştir. Deniz ürünleri avcılığı bir önceki yıla göre %23,2 azalmış, iç su ürünleri avcılığı ise %4,8 artmıştır.

Denizlerimizden avlanılan en önemli tür hamsidir. Bu türün av miktarındaki değişim su ürünleri üretim miktarında da önemli değişikliklere neden olmaktadır. Avcılık verileri incelendiğinde, 2013 yılından sonra hamsi av miktarında azalış olduğu fakat 2019 yılında bir önceki yıla göre %173 oranında artış olduğu görülmektedir. 2020 yılında av kısıtlaması olan hamsiden sonra en fazla avlanılan tür, ülkemizde tüketim alışkanlığı bulunmayan, balık unu ve yağı fabrikalarının hammaddesi olan çaçadır.

Tablo 13. Türlerine göre avcılık miktarı (ton)

Balık türü	2016	2017	2018	2019	2020
Hamsi	102.595	158.094	96.452	262.544	171.253
Çaç	50.225	33.950	20.057	38.078	26.803
Palamut-Torik	36.459	7.577	30.920	1.578	22.742
Sardalya	18.162	23.426	18.854	19.119	21.265
Mezgit	11.541	8.248	6.814	8.941	9.363
İstavrit(Kraça)	8.860	8.066	14.222	13.180	7.494
İstavrit (Karagöz)	2.289	4.919	6.456	6.325	4.854
Lüfer	9.573	1.935	5.767	1.213	3.722
Tekir	3.047	2.074	2.915	2.342	2.774
Tirsi	1.642	1.576	1.605	1.965	2.611

Kaynak: TÜİK (Erişim Tarihi 01.06.2021)

Denizlerden balıklar dışında avlanılan iki önemli tür, ülkemizde tüketilmeyen, yurt dışına ihraç edilen beyaz kum midyesi ve deniz salyangozudur. Tamamına yakın kısmı Karadeniz'den avlanılan bu türlerden beyaz kum midyesinin 2020 yılında üretim miktarı 22 bin ton, deniz salyangozunun ise 8 bin ton civarındadır.

2.2. Tüketim

Türkiye'de kişi başına su ürünleri tüketimi yıllık 6,8 kg iken dünya ortalaması 22 kg'dır. Tüketim miktarı, tüketim alışkanlığı, su ürünlerinin üretim miktarı ve fiyatına, tüketici alım gücü gibi faktörlerle ilişkilidir. Türkiye'de su ürünleri tüketimi bölgelere göre farklılık göstermekle birlikte, 2019 yılında kişi başı yıllık su ürünleri tüketimi 6,8 kg olarak belirlenmiştir (TUİK, 2021).

2.3. Dış Ticaret

Türkiye, su ürünleri dış ticaretinde net ihracatçı durumdadır. Son yıllarda su ürünleri yetiştiriciliği üretimi ve işleme teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak Türkiye'nin su ürünleri ihracatında da önemli bir artış görülmüştür. 2020 yılındaki ihracat-ithalat verileri incelendiğinde, ihracatın, ithalattan miktar olarak 112 bin ton, değer olarak 893 milyon dolar daha fazla olduğu görülmektedir. TÜİK verilerine göre, Türkiye su ürünleri üretiminde 2020 yılında son beş yıla göre en büyük artışı göstermiş olup, ithalatta ise %11,2 oranında azalış kaydedilmiştir. 2020 yılında gerçekleşen 1 milyar 20 milyon dolarlık su ürünleri ihracatı 96 ülkeye yapılmış olup, bu ülkelerin %75'i Avrupa Birliği ülkeleridir.

Tablo 15. Su ürünleri dış ticareti

Yıllar	İhracat		İthalat	
	Miktar (ton)	Değer (\$)	Miktar (ton)	Değer (\$)
2010	55.109	312.935.016	80.726	133.829.563
2011	66.738	395.306.914	65.698	173.886.517
2012	74.006	413.917.190	65.384	176.402.894
2013	101.063	568.207.316	67.530	188.068.388
2014	115.381	675.844.523	77.551	198.273.838
2015	121.053	692.220.595	110.761	250.969.660
2016	145.469	790.303.664	82.074	180.753.629
2017	156.681	854.731.829	100.444	230.111.248
2018	177.500	951.793.070	98.315	188.965.220
2019	200.226	1.025.617.723	90.684	189.438.745
2020	192.462	1.020.673.539	80.525	127.415.564

Kaynak: TUİK (Erişim Tarihi 01.06.2021)

2.3.1 İthalat

Toplam su ürünleri ithalatında en fazla harcama Norveç'ten ithal edilen su ürünleri için yapılmaktadır. Norveç'ten özellikle somon ve uskumru/kolyoz ithalatı yapılmaktadır. Fas'dan ise avcılığı uluslararası kotaya tabi olan canlı orkinoslar, Türkiye'deki çiftliklerde semirilmek amacıyla ithal edilmektedir. 2020 yılında miktar olarak en fazla ithalat %27 ile Fas'tan karşılanmakla beraber, son yıllara bakıldığında toplam ithalat miktarında azalış gözlenmektedir.

Tablo 16. Su ürünleri ithalat miktarı (ton)

Ülkeler	2016	2017	2018	2019	2020
Fas	15.193	197.573	21.436	21.217	21.601
Norveç	22.193	325.590	2.773	19.174	12.073
İspanya	7.466	11.923	6.983	8.719	8.727
İzlanda	4.275	6.295	4.624	6.638	5.930
Seyşeller	3.087	6.165	5.552	5.254	5.925
Fransa	2.200	3.590	4.955	880	3.283
Çin	2.310	3.349	3.416	4.353	2.892
Rusya	128	101	2.709	6.337	2.683
Hindistan	1.151	2.567	3.151	3.263	2.430
Gürcistan	6.621	254	3.145	1.023	2.193
Diğer	11.809	6.393	32.221	4.407	4.577
Dünya	82.079	100.444	98.314	90.684	80.525

Kaynak: TUIK (Erişim Tarihi 01.06.2021)

2.3.2. İhracat

Türkiye’de 2020 yılında üretilen su ürünleri, dünya genelinde 96 ülkeye ihraç edilmiştir. İhracat miktarı bir önceki yıla göre %3,9’luk azalışla 192 bin 461 ton olarak kaydedilmiştir. Su ürünleri ihracatına ait son yılın verileri incelendiğinde 2014 yılından bu yana ilk defa azalış kaydedilmiştir. 2020 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19, su ürünleri ihracatını dünya genelinde daraltmıştır. Tüm bu olumsuzluklara rağmen su ürünleri ihracat miktarı 1 milyar Dolar’ın üzerine çıkmıştır. 2020 yılında en fazla ihracat %13 ile İtalya’ya gerçekleşirken, ihracat miktarının %60’ı Avrupa Ülkelerine gerçekleştirilmiştir.

Tablo 17. Su ürünleri ihracat miktarı (ton)

Ülkeler	2016	2017	2018	2019	2020
İtalya	22.104	19.983	20.533	24.308	25.177
Hollanda	21.429	21.636	22.045	23.493	20.763
Rusya	8.905	10.507	14.728	19.293	22.790
Yunanistan	3.994	7.442	14.155	17.427	18.224
Almanya	14.773	12.458	10.725	12.254	12.574
İspanya	6.087	7.992	11.225	11.119	10.182
Birleşik Krallık	8.271	9.330	9.509	9.926	10.524
Irak	11.346	7.186	4.972	8.705	1.988
Lübnan	7.340	7.513	9.359	8.096	4.441
Japonya	3.429	4.108	4.350	7.481	7.311
Diğer	15.903	16.375	19.446	21.531	20.731
Dünya	148.645	156.681	177.500	200.226	192.462

Kaynak: TUIK (Erişim Tarihi 01.06.2021)

3.4. Su Ürünleri Fiyatları

Yetiştiricilik ürünlerinin fiyatları üzerinde, yem fiyatlarının etkisi önemli olup, yem fiyatlarındaki değişimler ürün satış fiyatını doğrudan etkilemektedir. Hem yem ham maddelerinin çoğunlukla ithal ediliyor olması hem de yetiştirilen balıkların önemli miktarının ihraç ürünü olması nedeniyle yetiştiricilik ürünlerinin fiyatları üzerinde döviz kurlarının da etkisi bulunmaktadır. Su ürünleri yetiştiricilik miktarında denizlerde levrek ve çupra iç sularda ise alabalık yetiştiriciliğinin ekonomik

önemi büyüktür. Üç üründe yıllar itibariyle düzenli fiyat artışı devam etmektedir. 2021 yılı Mayıs ayında 13,46 TL/kg olan alabalık üretici fiyatı bir önceki aya göre %6,4 artarken, önceki yılın aynı ayına göre %24 oranında artış göstermiştir. Çipuranın üretici fiyatı 2021 yılı Haziran ayında 24,84TL/kg iken bir önceki aya göre değişiklik göstermemiş, önceki yılın aynı ayına göre %22 oranında artış göstermiştir. Levrek üretici fiyatı 2021 yılı Haziran ayında 36,67TL/kg iken bir önceki aya göre %4, önceki yılın aynı ayına göre ise %70 oranında artış göstermiştir.

Avcılık ürünlerinin fiyatları günden güne bile değişebilmektedir. Genel olarak avcılık miktarı arttıkça fiyatlar düşmekte, avcılığın azaldığı dönemlerde veya avcılık sezonu dışında balık fiyatları yükselmektedir. Diğer yandan su ürünleri fiyatlarında bölgeler arasında da farklılık görülmektedir. Bunun nedeni ise iç bölgelere nakliye maliyeti nedeniyle balık fiyatlarının artmasıdır.

Tablo 19. Türkiye su ürünleri (avcılık) fiyatları (TL/Kg)

Türler	2016	2017	2018	2019	2020
Hamsi	4,3	6,0	5,8	7,3	10,2
Çaça	0,6	0,6	0,8	1,0	1,0
Palamut	4,2	9,2	7,9	19,3	12,8
Sardalya	3,2	3,8	4,9	6,6	7,4
Mezgit	7,3	9,5	11,8	12,8	15,7
İstavrit(Kraça)	6,8	8,1	8,3	9,8	13,1
İstavrit(Karagöz)	7,4	8,5	9,5	11,8	14,3
Lüfer	11,4	18,5	17,9	33,7	31,7
Tekir	14,0	17,0	19,3	23,0	26,8
Tirsi	3,3	3,7	4,2	5,5	6,2

Kaynak: TÜİK (Erişim Tarihi 01.06.2021)

3.ARTVİNDE DURUM

Artvin ilinde Çoruh Nehri üzerine kurulu Borçka Barajı'nda 11 tesiste 5.645 ton, Arhavi'de ruhsatı alınmış denizde 5.640 ton ve tamamlanmak üzere olan Deriner Barajı'nda 10.000 tonluk bir somon kapasitesi öngörülmektedir. Yani sadece Artvin ili için 20 bin tonluk bir somon kapasitesi mevcut olacaktır. Bu kapasitedeki bir balık üretiminin işleme tesisi olmadan değerlendirilmesi uzun vadede mümkün değildir. Bu kapasitenin il içerisinde dağılımı dikkate alındığında yani barajlara mesafe itibariyle Borçka ilçesi bu tesis yatırımı için uygun alan olarak görülmektedir. Bunun yanında bir üst bölge teşviklerinden yararlanmak ve bölgede kurulmakta olan organize sanayi bölgesinin alt yapısından faydalanmak, organize sanayi bölgesinde bir kapasite oluşturmak, sahil ulaşımının avantajını kullanmak, Rize ve Trabzon gibi illerden de gerektiğinde hammadde temini sağlamak adına Arhavi Organize Sanayi Bölgesi uygun görülmektedir. Yatırımın hayata geçirilmesi aşamasında, güncel verilerle, her iki ilçenin bahsedilen avantajları göz önüne alınarak, arsa/arazi maliyetleri de dikkate alınarak yerel aktörlerce bu iki ilçeden birinin tercih edilmesi uygun olacaktır.

Ülke pazarına hâkim firmalar gerek yüksek kapasitede üretim yapmaları nedeniyle, gerekse marka algısı kaynaklı tercih edilmeleri nedeniyle sektöre yeni girecek aktörlere en ciddi rakiplerdir. Kurulacak işletmenin bu firmalara nazaran hammaddenin kaynağına yakın olması nedeniyle maliyet üstünlüğü olacaktır. Teknolojik üstünlüğü yeni makine hatları nedeniyle mevcut olacaktır. Dünya balık işleme kapasitesi ve üretim maliyetleri dikkate alındığında belirleyici unsurların başında yem

maliyetleri ve enerji maliyetleri gelmektedir. Türkiye açısından yem hammaddelerinin önemli bir kısmı yurt dışından ithal edilmekte ve yüksek gümrük ve KDV oranları uygulanmaktadır. Türkiye yem maliyetleri bakımından ilk sıradaki ülkelere nazaran dezavantajlı durumda iken işçilik maliyetleri bakımından daha avantajlıdır. Bununla birlikte Türkiye ve özellikle bölge suları balık yetiştiriciliği için oldukça uygundur. Su ürünleri yetiştiriciliğinde FCR (yem dönüşüm oranı - verilen yemin ete dönüşüm miktarı) olarak ifade edilen kalite göstergesi ile birim miktar yemden elde edilecek balık miktarı diğer ülkelere kıyasla daha düşüktür. Türkiye’de balığın üretiminde kara ve deniz tesisleri arasında nakli de maliyetleri artıran bir diğer önemli husustur. Bütün maliyetler bir arada değerlendirildiğinde, Türkiye’deki üretim maliyetleri kıyaslanan ülkelere nazaran daha yüksektir. 2019 yılı alabalık ve levrek üretici kg fiyatı bir önceki yıla göre, alabalıkta %22’lik bir artışla ortalama 11,40 TL/kg, levrekte ise %4’lük fiyat düşüşü ile 19 TL/kg olarak gözlenmiştir. Alabalık üretici fiyatları her yıl bir önceki yıla göre artmaktadır. Bunun başlıca sebebi yüksek yem maliyetidir. 14 Bununla birlikte, dünya pazarında özellikle Türk balıkları marka algısı ciddi anlamda gelişmiştir. Özellikle AB pazarında talep edildiği bilinmektedir. İhracatta sırasıyla Hollanda, İtalya, İngiltere, Almanya, Japonya ve İspanya’nın başı çektiği (Şekil 3) görülmekte olup üretim maliyetlerinde bu ülkeler ile rekabette zorluk yaşanmaktadır. İhracatın ağırlıklı olduğu pazarların AB pazarı olmasının başında nakliye maliyetleri gelmektedir. Navlon maliyetlerinin düşmesi durumunda dünyada uzak ülkelere de ihracat artacaktır. ABD’nin, bu sektörde dünyada dördüncü ihracatçı, ikinci ithalatçı olması bu pazarda uygun nakliye bedelleri ile ciddi bir pazar olabileceğini göstermektedir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME

Su ürünleri üretimi yoğun olarak Asya, Amerika ve Avrupa’da yapılmaktadır. Avcılık yoluyla yapılan üretim son yıllarda nispeten sabit bir seyir göstermiş olup, su ürünleri avcılığı toplam üretimi 90 milyon ton seviyelerinde seyretmektedir. Yetiştiricilik üretimi ise sürekli olarak artmakta ve tüm gıda ürünleri üretimi içerisinde en hızlı büyümeyi göstermektedir. Dünya su ürünleri üretiminde hem avcılık hem yetiştiricilik alanlarında Çin lider konumda olup, 2019 yılında dünya üretiminin %62,2 sini karşılamıştır. Dünya üretimine benzer şekilde; Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından su ürünleri yetiştiriciliğinin geliştirilmesine yönelik yapılan desteklemeler sayesinde Türkiye’nin su ürünleri üretimi sürekli artmaya devam etmekte ve toplam üretim içerisinde yetiştiriciliğin payı yükselmektedir. Son yıllarda üretim ve işleme teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak Türkiye’nin su ürünleri ihracatında da önemli bir artış görülmüştür. 2020 yılındaki ihracat-ithalat verileri incelendiğinde, ihracatın, ithalattan miktar olarak 112 bin ton, değer olarak 893 milyon dolar daha fazla olduğu görülmektedir. 2020 yılı ihracat değeri 1 milyar dolardan fazladır. Yapılan bilimsel araştırmalar önümüzdeki yıllarda su ürünlerine olan yatırımın artacağını, 2030 yılında yetiştiricilikten elde edilen su ürünleri miktarının, avcılıkla elde edilen su ürünleri miktarına eşit olacağını ve uzun vadede yetiştiricilik sektörünün avcılık sektörünü geçeceğini göstermektedir (FAO, 2018). Su ürünleri yetiştiriciliğinin dünya balık arzında daha yüksek bir payı temsil etmesi beklendiğinden, ulusal ve uluslararası balık pazarlarında fiyat oluşumu üzerinde daha güçlü bir etkiye sahip olabilir. Dünya genelinde su ürünleri yetiştiriciliğinde girdilerdeki (yem, enerji ve petrol) maliyet artışının büyümeyi yavaşlatması muhtemeldir. Buna ek olarak, Çin’in avcılık ve yetiştiricilik yoluyla üretimindeki yavaşlamanın, Çin’de fiyatların yükselmesine neden olabileceği ve bunun dünya fiyatlarına yansıtacağı düşünülmektedir. Yüksek yem fiyatlarının, su ürünleri yetiştiriciliğinde tür çeşitliliği üzerinde etkisinin olabileceği ve daha az ve ucuz yem gerektiren veya hiç yem gerektirmeyen türlere

doğru bir kayma olabileceği düşünülmektedir. Türkiye’de su ürünleri yetiştiriciliğine verilen destek çeşitlerinin ve destek miktarının artması, ihracatın artması (dış talep) ve sektörün ihtiyatlı davranarak balık yemini daha önceden temin etmesi gibi faktörlerin, yem maliyetlerindeki artışın fiyat üzerindeki baskısını önlemede etkili olduğu söylenebilir. Ancak önümüzdeki yıllarda, balık yemi fiyatlarındaki artışın bu şekilde devam etmesi durumunda balık yetiştiriciliği sektörünün olumsuz etkileneceği düşünülmektedir. Su ürünleri yetiştiriciliğinde, üretimin artırılması ve işletmelerin büyütülmesi amacıyla verilen desteklemelerin, üretimi daha verimli hale getirecek şekilde FSR (yem değerlendirme) oranı ve türlerin yetiştiricilik maliyetlerine göre yeniden düzenlenmesi, iyi tarım uygulamalarına ve izlenebilirlik sağlanmasına yönelik şartların oluşturulması ile yetiştiriciliğin gelişime büyük oranda katkıda bulunacağı öngörülmektedir. 2019 yılının ilk aylarından beri tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19’un su ürünleri üretimini önemli derecede etkilemekle beraber, küresel anlamda su ürünleri ticaretinde kilit konumda olan ithalat ve ihracatçıları olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Dünya genelinde son beş yılın verileri incelendiğinde su ürünleri üretimi ilk defa (%0,3) azalmıştır. Türkiye de su ürünleri yetiştiriciliğinde, 2020 yılında da devam eden Covid-19’un üretim miktarına etkisi, önceki yıllar dikkate alındığında artış oranında azalma yönünde olmuştur. Su ürünleri yetiştiriciliğinde 2020 yılında bir önceki yıla göre kıyasla %12 oranında artış kaydedilmiştir. Bununla birlikte salgın süresince dünya çapında su ürünleri ticaretinde gerçekleşen sıkıntı ve hatta iptallerden dolayı ülkemizde de 2020 yılında su ürünleri ihracatında daralma yaşanmıştır. Türkiye 2020 yılı su ürünleri avcılık miktarı incelendiğinde, bir önceki yıla oranla %21 düşüş gözlenmiştir. Bu azalmanın nedeni hamsi avcılığı sezonunda uygulanan av kısıtlamasından kaynaklanmaktadır. Bu kısıtlama ile önümüzdeki yıllarda anaçların korunması planlanmıştır.

Ayrıca 2020 yılında özellikle Akdeniz bölgesinde balıkçılık faaliyetleri, deniz ekosistemi ve kıyı toplum sağlığını olumsuz yönde etkileyen balon balığı yoğunluğu tespit edilmiştir. Avcısı olmayan bu istilacı tür ile mücadele kapsamında Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından balon balığı destekleme ödemesi yapılmıştır. Bu uygulamanın kısa sürede Akdeniz bölgesi ekosisteminde olumlu yönde etki edeceği ön görülmektedir. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de avlanabilir stok büyüklüğüne ulaşılmıştır ve avcılık yoluyla üretimi artırma imkânı bulunmamaktadır. Avcılık politikaları oluşturulurken denizler ve içsuların her türlü kirlenme ve bozulmadan korunması birinci öncelik olarak göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Su ürünleri, sağlıklı beslenme öğelerinin vazgeçilmezleri arasında yer alan bir besin maddesidir. Özellikle obezite ile mücadelede Dünya Sağlık Örgütü iyi bir hayvansal protein kaynağı olarak balık ve su ürünlerine vurgu yapmaktadır. Ancak kişi başı tüketim verileri incelendiğinde Türkiye’de su ürünleri tüketim alışkanlığının gelişmemiş ülkelerin dahi gerisinde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda tüketimi artırmaya yönelik yayım çalışmaları yapılması gerekmektedir.

- *Yukarıdaki veriler Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü tarafından çıkartılan ‘Su Ürünleri 2021’ ürün raporundan ve Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı (DOKA) tarafından çıkartılan ‘Artvin İli Su Ürünleri İşleme Paketleme Tesisi Ön Fizibilite Raporundan’ referans alınarak oluşturulmuştur.*